

საქართველოს სსრ
მეცნიერებათა აკადემიის

გ მ ა გ ე ე

СООБЩЕНИЯ
АКАДЕМИИ НАУК
ГРУЗИНСКОЙ ССР

BULLETIN
OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE GEORGIAN SSR

XXXVIII:3

ბზნისი 1965 №015

ილია აბულაძე

(საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი)

ვეფხისტყაოსნის ლექსიკიდან

11. მჩმუნავი

ვეფხისტყაოსნის ერთ-ერთი სტროფი, საიუბილეო გამოცემის 956-ე, შეიცავს იმ ტაებს, რომელშიც განსამარტავი „მჩმუნავი“ სიტყვა გვხვდება.

დასახელებული სტროფი ავთანდილის იმ გაქოსათხოვარ სიტყვებს წარმოგვიდგენს, რომლებითაც მან მიმართა ტარიელს ქვაბიდან შეორეჯერ წასვლის წინ, როცა ის ერთი წლით დაეთხოვა თავის მეგობარს ნესტანდარეჯანის მოსაძებნად.

„აწ რაცა გქადრე, ამისთვის ნუთუ შენ იყო მკმუნავი!
მოგშორდები და არ ვიცი, თუ ცხენი დამცემს, თუ ნავი:
არ, უთქმელობა არ ვარგა, არ პირუტყვი ვარ მჩმუნავი!
არ ვიცი, ღმერთი რას მიზამს, ანუ ცა მიწყვი მბრუნავი“.

ვახტანგ VI-ს, ვეფხისტყაოსნის პირველ კომენტატორსა და მეცნიერ-გამომცემელს, ამ სტროფის შესახებ განმარტება არ მოეპოვება, არც ჩვენთვის საგულისხმო სიტყვა აქვს სადმე ახსნილი.

თეიმურაზ ბატონიშვილი კი, რომელსაც შედგენილი აქვს ვრცელი „განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა“, ადგილს უთმობს ამ სტროფს თავის შრომაში და დაწვრილებით ეხება გამოთქმას: „არ პირუტყვი ვარ მჩმუნავი“. მისი განმარტებით,

„ჩმუნავი, ჩმუნვა, გინა მჩმუნაობა—ნაშნავს ჩმუნავსა პირუტყვთასა, ვინაჲდგან ჩმუნჩენა, ანუ მჩმუნაობა არს ცხოველთა უსიტყვთა ვითარიმე მოძრაობა ტანისა მათისა, ნელიადი, რეცა წადილისა რაჲსამე მათისა მნიშვნელი, მაგრამ უკეთუ ვტყოდეს კაცი მათ, ვითარმედ რაჲ სწადის მათ, ანუ ოუ სხვითა რომლითამე სიტყვითა ჰკითხვიდეს მათ, არა აქვსთ ძალი ბუნებითად მიცემული სმენად სიტყვისა, არცა ძალ უცსთ პასუხისგებად საუბრისა რაჲსამე, თუმცალა მათგანნი რომელნიმე კაცთა მიერ განიწვრთებიან და განისწავლებიან კმნად რაჲსამე საქმისა მოღებად, გინა წაღებად, და დამორჩილებულ არიან გონებათა ქვეშე კაცობრივთა, მაგრამ ესე მხოლოდ მგრძობელობითისა ძალისანი არიან მიზეზნი და არა სიტყვიერებითისა ძალისა, არცა სრულისა

განმსჯელობითისა ძალისა მექონ და გარჩევითად სმენისა შემძლებელ არიან გინა სიტყვის გებისა“ [1].

როგორც მოტანილი განმარტებიდან ჩანს, მჩმუნაობა დამახასიათებელი ყოფილა „ცხოველთა უსიტყვეთა“, ე. ი. პირუტყვისა ანუ საქონლისა. იგი იგივე ჩმუ ჩვენა ყოფილა, რაც თურმე ცხოველის მოძრაობას აღნიშნავს თითქოს რაიმე სურვილის გადმოსაცემად.

„მჩმუნავი“, პროფ. იუსტ. აბულაძის განმარტებით. „უტყვია“ [2]. აქად. აქ. შანიძის ახსნით კი ისაა „გაურკვეველი ბგერების გამოშვები“ [3]. ერთიცა და მეორეც განწარტებისას კონტექსტიდან ამოდიან. მათი ახსნა-განმარტებიდან ნათელი არაა, თუ ნიშანდობლივ ვის თვისებაზეა აქ საუბარი—პირუტყვისა (ცხოველისა), თუ საერთოდ უტყვისა (მუნჯისა). როგორც ვნახეთ, თემიურაზ ბატონიშვილი ამ მხრივ უფრო კონკრეტული იყო.

იმისათვის, რომ გაირკვეს „მჩმუნავის“ შინაარსი, ძველი ქართული წყაროების ჩვენებებს უნდა მივმართოთ და რიგზე შევეუჯეროთ განსამარტავ ადგილს. თუ ეგლი, რომელშიც ამ სიტყვას მოვიპოვებთ, თარგმნილი გამოდგება, მაშინ დედანთან შემოწმებაც დიდ დახმარებას გაგვიწევს სიტყვის შინაარსის დასადგენად.

სად გვხვდება „მჩმუნავი“ ევლად?

ამ სიტყვას, უკეთ მის ზმნურ ფორმებს, ჩვენ ვხვდებით IX—XI სს-ის ხელნაწერებში. ერთია „მამათა სწავლანი“, რომელიც ჩვენ გამოვეცით X ს-ის 30-იანი წლების ნუსხის მიხედვით [4]. მეორე კი „მრავალთავია“: სინური 864 წლისა [5] და ათონური XI ს-ის პირველი ნახევრისა (№ 11).

აი, რას ვკითხულობთ „მამათა სწავლან-ში“ ჩმუნვასთან დაკავშირებით. ცოდვის ჩამდენი კაცი,

„რამას დასნეულდის, დაჰჰსნდის და ძწოლად შეედვის, და იგონებნ ყოველთა საქმეთა თჳსთა, რომელნი ცხორებასა მისსა უქმნიან, და იურვინ ცოდვისათჳს და შიში სასჯელისაჲ დაეცის მათ ზედა და იტანჯებინ მრავლისაგან მწუხარებისა. მოიკსენებნ სიკუდილსა და ზოიკსენებნ საქმეთა თჳსთა ბოროტთა, რამეთუ მოსაგებელი მათი ცეცხლი არნ. და არნ იგი მდებარე და ჩმუნავენ ჴელითა და ზრახავენ წარეულთა ჴირისა მისგან, რომელი განმზადებულ არს უღმრთოთათჳს და შიშისაგან სიკუდილისა“ (გვ. 139—140).

ზრკვანილი ნაწყვეტიდან აშკარაა, რომ აქ საუბარია ცოდვის ჩამდენ კაცზე. რომელიც სნეულებისაგან დავრდომილი, ლოგინად მდებარე, ჩმუნავს ხელით და ზრახავს, ე. ი. მეტყველებს, როტვით, ანუ, საბას თქმით, „ვეუგვანი საუბრით“ (დაულაგებლად), სიკუდილის შიშის გამო.

„ჩმუნავენ ჴელითა“ ანუ „ხელით მოძრაობსო“, გვანიშნებს ავტორი ზარდაცემული კაცის შესახებ.

ამ სიტყვის ხმარების მეორე შემთხვევა ევლად ჩვენ მრავალთავიდან ვიცით—სინისა და ათონისა (158 ო.). აქ იოანე ოქროპირის ერთ სიტყვაში,

რომელიც, წარწერის თანახმად, მიძღვნილია ბზობისადმი, ე. ი. ქრისტეს შეს-
ვლისადმი იერუსალიმს, ნათქვამია:

„აწ ხედაეთა, ვითარ ქეწმარი. ა არს სიტყუაჲ ესე, რომელ წინავე
თქუა სულმან წმიდამან, რამეთუ ჰხედვიდეს უმადლონი იგი თუა-
ლითა და ჯელითა ჩმუნვიდეს საკვრველ-მოქმედსა მას და
ურწმუნოებასა ზედა დაადგრეს!“ (სინას მრავალთავე, გვ. 144).

ეს სიტყვები ძველი თაობის იმ იერუსალიმელთა მისამართით არის ნათ-
ქვამი, რომლებიც ი. ოქროპირის სიტყვით, კარგად იცნობდნენ იესუს, ხედავ-
დნენ მის სასწაულებსა და საკვირველ-მოქმედებას, მაგრამ მაინც მიუხედავად
ამისა ურწმუნოებაზე იდგნენ და ამბობდნენ: „ვინ არს ესეო?“ ეს უმადლონი,
აეტორის თქმით, „თუალითა (ჰხედვიდეს) და ჯელითა ჩმუნვიდეს საკვრველ-
მოქმედს“-ო.

აქ უკვე აქელითა ჩმუნვიდეს საკვრველ-მოქმედსა“ გაოცებულ კაცთა
ისეთ „ხელებით მოძრაობას“ გვანიშნებს, რომელიც მიმართულია საკვრველ-
მოქმედისადმი, ე. ი. იესუსადმი. „ხელით ეხებოდნენ, თუ სინჯავდნენ, იესუსო“,
უნდა გადმოსცეს მწერალმა დაბრმობილ ურწმუნოთა მოქმედება.

ამრიგად, როგორც ძველი ქართული წყაროების ჩვენებანი მოწმობენ,
„ჩმუნვა“ პირუტყვის, ე. ი. საქონლის, მოძრაობა არაა, როგორც ეს თეიმურაზ
ბატონიშვილს ეგონა. „ჩმუნვა“ არც „უტყვს“, ე. ი. „მუნჯს“ აღნიშნავს,
როგორც ამას პროფ. იუსტ. აბულაძე გვიხსნის, და არც „გაუტყვევლი
ბგერების გამოძღვებს“ (რა სახის არსებაც არ უნდა იყოს ის) მოგვასწავებს,
როგორც ამას აკად. აკაკი შანიძე განგვიმარტავს.

„ჩმუნვა“ მოქმედი პირია, რომელიც „ჩმუნავს“ ხელით,
ე. ი. ხელს აქნევს, აფათურებს თუ ამოძრავებს და მით ეხება
საგნებსა და არსებებს. ასეთნი, ჩვეულებრივ უტყვნი და ბრმანი არიან,
პირველნი „ჩმუნვას“ გაგებინებთ ისათვის ეწვეიან, ხოლო მეორენი შეგ-
რცნობისა და შეხებისათვის.

ქართული მასალების განხილვიდან მიღებულ ასეთ დასკვნას, უცხო წყა-
როც, ქართული ტექსტის დედანიც, ამოწმებს. სინას მრავალთავეის ზემოთ
მოტანილ ადგილს შესაბამისი ბერძნული ტექსტი ასე გადმოსცემს: „(Ὀρθε,
ἀγαπετοί, ἀκριβείαν λόγων: θνάξ τὸ πρῶσερητικὸν χεῖρον Πνεῦμα θεῶ τῶν
ἀγίων ἀπὸ τῆν, ἃς παρὸντα, τὰ μέλλοντα προεκήρτυεν; Εἰδὼν γὰρ οἱ ἀχάριστοι,
καὶ ἔφη γὰρ φησὶν θεῶ τῶν θασμάτων τὸν ἰθαυματουργὸν θεόν, καὶ τῆ ἀπίστου
ἐξέμειναν (Εἰς τὰ Βάβυ: Patrologia Graeca, t. 59, 705).

ჩვენთვის საგულისხმო „ჩმუნვა“ სიტყვას ბერძნული კონტექსტით შე-
ესაბამება ἐπιθετικῶς, რაც ἐπι-αφάξ ზმნის აორისტის III პირს მრ. რიც-
ხვისას წარმოადგენს. დაძვინილი ბერძნული ზმნა კი აღნიშნავს „შეხებას,
შეგრცნობას—ощупать, осматривать, касаться—toucher, palper, chercher, tâton-
ner“. აქიდან „ჩმუნვა“ იქნება „შეხება-შეგრცნობისათვის ხელის მოძრაობით

მოქმედი“, ხოლო ვეფხისტყაოსნის გამოთქმა: „არ პირუტყვი ვარ მჩმუნავი“ ასე უნდა ითარგმნოს: „არა ვარ უტყვი ან უენო, რომელიც აქნევს, აფათურებს თუ ამოძრავებს ხელს შეგრიწობა-შეხებისა თუ გაგებინებისათვის“.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
კ. კეკელიძის სახელობის
ხელნაწერთა ინსტიტუტი
თბილისი

(რედაქციას მოუვიდა 27.2.1965)

ФИЛОЛОГИЯ

И. В. АБУЛАДЗЕ
(член-корреспондент АН ГССР)

ИЗ ЛЕКСИКИ „ВЕПХИСТҚАОСАНИ“

11. მჩმუნავი — „МЧМУНАВИ“

Резюме

На основе материалов древнегрузинской письменности и данных одного сочинения Иоанна Златоуста нами установлено, что толкование, даваемое слову «мчмუნავი-мчмунави» в специальной литературе, является неточным. Слово «мчмунави» означает не «животное, которое своим движением старается передать свое желание и намерение» и не «пемога», или «издающего неопределенные звуки», а лицо, которое движением рук хочет коснуться чего-либо или выразить что-нибудь.

დამოწმებული ლიტერატურა—ЦИТИРОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. თეიმურაზ ბაგრატიონი. განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა, გიორგი იმედაშვილის რედაქციით, გამოკვლევითა და საძიებლით, თბილისი, 1960, გვ. 164.
2. შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი, თბილისი, 1937, გვ. 368.
3. შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი, თბილისი, 1957, გვ. 374.
4. მამათა სწავლანი X—XI ს.-თა ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა ილია აბულაძემ. თბილისი, 1955.
5. სინური მრავალთავი 864 წლისა. სასტამბოდ მოამზადეს კათედრის წევრებმა აკაკი შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით, თბილისი, 1959.